

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT IQTISODIYOT VA PEDAGOGIKA INSTITUTI

**“Zahiriddin Muhammad Bobur ilmiy-ijodiy merosining
jahon adabiyoti, ilm-fani va davlatchiligi tarixida
tutgan o‘rni”**

mavzusida onlayn xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

**Международная научно-практическая онлайн
конференция на тему**

**“Научно-творческое наследие Захириддина Мухаммеда
Бабура и его роль в мировой литературе, науке и
истории государственности”**

**The online international scientific and practical
conference on the theme:**

**“The role of Babur’s creative heritage in world literature
and his statehood development in history”**

CHIRCHIQ-2023

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT IQTISODIYOT VA PEDAGOGIKA INSTITUTI

*«Zahiriddin Muhammad Bobur ilmiy-ijodiy merosining jahon
adabiyoti, ilm-fani va davlatchiligi tarixida tutgan o‘rni»
mavzusidagi onlayn xalqaro ilmiy-amaliy anjuman*

*Международная научно-практическая онлайн
конференция на тему
«Научно-творческое наследие Захириддина Мухаммеда
Бабура и его роль в мировой литературе, науке и истории
государственности»*

*The online international scientific and practical
conference on the theme:
«The role of Babur’s creative heritage in world literature and his
statehood development in history»*

CHIRCHIQ – 2023

BOSH MUHARRIR

Shakarboy Janikulov

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti rektori, texnika fanlari nomzodi, dotsent

MAS'UL MUHARRIR

Samariddin Qorayev

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti O'quv-uslubiyat departamenti boshlig'i, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIRIYAT A'ZOLARI

Bahrom Izbasarov

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti O'quv va tarbiyaviy ishlar bo'yicha prorektori, qishloq xo'jaligi fanlari doktori

Iso Dusbayev

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori, qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha falsafa doktori

Saodat Gayupova

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Yoshlar bilan ishlash, ma'naviyat va ma'rifat bo'limi boshlig'i

Otabek Yo'ldoshev

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Tillar va maktabgacha ta'lim yo'nalishi rahbari, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Jummagul Abduraxmanova

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar yo'nalishi rahbari, tarix fanlari nomzodi

Ikrom Qodirov

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Pedagogika fanlari yo'nalishi rahbari

Kurbanali Ruziyev

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Iqtisodiyot va axborot texnologiyalari yo'nalishi rahbari

Maftuna Qurbonova

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Pedagogika fanlari yo'nalishi dotsenti v.b., pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Anora Temirova

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Tillar va maktabgacha ta'lim yo'nalishi o'qituvchisi

Rahimberdi Ayatov

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Tillar va maktabgacha ta'lim yo'nalishi o'qituvchisi

Saida Mumindjanova

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Tillar va maktabgacha ta'lim yo'nalishi o'qituvchisi

Muxarram Mamatova

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti O'quv-uslubiyat departamenti uslubchisi

Sherzod Usmonov

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti O'quv-uslubiyat departamenti uslubchisi

MUSAHHIH

Akmal Abdullayev

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Tillar va maktabgacha ta'lim yo'nalishi o'qituvchisi

TO'PLAMNI TAYYORLOVCHI

Nursulton Shayxislamov

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti O'quv-uslubiyat departamenti o'quv ishlari bo'yicha inspektori

SOʻZ BOSHI

Fevral oyida mamlakatimiz ziyolilari uchun alohida eʼtiborga molik ikkita sana bor. Bular – 9-fevral soʻz mulkingning sultoni mir Alisher Navoiy hamda 14-fevral – shoh va shoir, buyuk sarkarda, boburiylar sulolasi asoschisi Zahiriddin Muhammad Boburning tavallud ayyomlaridir.

Har yili taʼlim tizimining barcha bosqichlarida, madaniy-maʼrifiy muassasalarda ushbu qutlugʻ ikki sana oʻziga xos tarzda nishonlanib kelinadi. Biroq, bu yil birinchi sanani zarracha kamsitmagan holda ikkinchi sanaga davlat va hukumat darajasida yana bir yangi eʼtibor qaratildi – “Buyuk shoir va olim, mashhur davlat arbobi zahiriddin muhammad bobur tavalludining 540 yilligini keng nishonlash toʻgʻrisida” Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 25-yanvarda PQ-20-sonli qarori qabul qilindi. Buning bir nechta sabablari bor. Jumladan,

- Jonajon Vatanimiz milliy rivojlanishning yangi bosqichiga — Uchinchi Renessans davriga qadam qoʻyayotgan, hayotimizning barcha jabhalarida tub oʻzgarishlar yuz berayotgan bugungi kunda Bobur Mirzoning bebaho merosini chuqur oʻrganish va ommalashtirish bugungi kunda har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda.

- Buyuk ajdodimiz asarlarining milliy va umuminsoniy mohiyati, uning yosh avlod intellektual va maʼnaviy salohiyatini oshirish, farzandlarimizni shu asosda Yangi Oʻzbekiston bunyodkorlari etib tarbiyalash borasidagi ulkan oʻrni va taʼsirini keng targʻib etish zaruriyatining ortganligidir.

Buyuk sulola asoschisi, sohibdevon sohir shoir, adabiyot nazariyotchisi, islom fiqhining yetuk bilimdoni, badiiy tarjimon, yangi yozuv (“Xatti Boburiy”) kashfiyotchisi, qomusiy asar “Boburnoma” muallifi, shariatpanoh shoir, fidoyi ota va yana koʻplab ulugʻ insoniy fazilatlar egasi boʻlgan bu zot haqida dunyoning koʻplab taniqli insonlari oʻzlarining samimiyatga yoʻgʻrilgan fikrlarini aytganlar. Masalan, Hindistonning donishmand farzandi, buyuk davlat arbobi Javohirlaʼl Neru oʻzining «Hindistonning ochilishi» va «Jahon tarixiga bir nazar» asarlarida Zahiriddin Muhammad Bobur haqida samimiyatga toʻliq ushbu fikrlarni izhor etgan: «Bobur — dilbar shaxs. Uygʻonish davri hukmdorining haqiqiy namunasi. U mard va tadbirkor odam boʻlgan. Bobur oʻta madaniyatli va jozibali insonlar orasida eng yetuk insonlardan biri edi. U mazhabparastlik kabi cheklanishdan va mutaassiblikdan yiroq edi... Bobur sanʼat va, ayniqsa, adabiyotni sevardi». Ingliz tarixchisi Eduard Holden, avvalo, Boburni mashhur Yuliy Sezar bilan qiyoslashni lozim topadi: «Bobur feʼl-atvoriga koʻra Sezarga qaraganda sevishtga arzigulikdir. Uning manglayiga yuksak fazilatli inson deb bitib qoʻyilgan». Zahiriddin Muhammad Boburning bolalik va oʻsmirlik yillari

haqida roman yozgan «Boburnoma»ning ingliz tarjimoni Uilyam Erskin Boburni Osiyo podshohlariga qiyosan shunday baholaydi: «Saxovati va mardligi, isteʼdodi, ilm-fan, sanʼatga muhabbati va ular bilan muvaffaqiyatli shugʻullanishi jihatidan Osiyodagi podshohlar orasida Boburga teng keladigan birorta podshoh topilmaydi».

Mana shunday eʼtiroflarga sazovor boʻlgan buyuk vatandoshimizning boy maʼnaviy merosini yanada kengroq targʻib qilish borasida yuqoridagi qaror koʻrsatmasi oʻlaroq, biz – ziyolilarning oldimizga bir qancha vazifalar qoʻyildi. Bobur Mirzo merosiga mansub qoʻlyozma, qadimiy kitoblar, sanʼat asarlari va boshqa madaniy boyliklarni restavratsiya qilish, ularni ishonchli darajada saqlash uchun zarur sharoit yaratish, xorijiy mamlakatlarda saqlanayotgan Zahiriddin Muhammad Boburning hayoti, ilmiy-ijodiy merosi hamda u yashagan davrga oid noyob qoʻlyozma asarlar va boshqa madaniy boyliklarni aniqlash, ularning nusxalarini Oʻzbekistonga olib kelish va tadqiq qilishni davom ettirish, Zahiriddin Muhammad Boburning ilmiy-ijodiy merosini, davlatchilik va sarkardalik faoliyatini keng oʻrganish maqsadida xalqaro miqyosda ilmiy izlanishlar olib borish va ularning natijalarini eʼlon qilish, yangi ilmiy, badiiy-publitsistik asarlar yaratish, Zahiriddin Muhammad Boburning hayoti va faoliyatiga bagʻishlangan yuqori sifatli media mahsulotlar hamda audiovizual asarlar yaratish, ularni mahalliy va xorijiy ommaviy axborot vositalarida eʼlon qilish, Internet va ijtimoiy tarmoqlarda keng targʻib qilish kabilar shular jumlasidandir.

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti ilmiy jamoasi tomonidan tashkil etilgan bugungi tashkil etilgan xalqaro ilmiy-amaliy anjuman ham ushbu qarorda belgilangan vazifalar ijrosi yoʻlidagi bir debochadir.

Oʻylaymanki, ushbu ezgu maʼnaviy-maʼrifiy tadbirlar turkumi yangicha formatlarda mamlakatimiz va jahon madaniy ziyoli jamoasi tomonidan keng koʻlamda davom ettiriladi.

Shakarboy Janikulov

*Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti rektori,
texnika fanlari nomzodi, dotsent*

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING HINDISTON TARIXIDA TUTGAN OʻRNI

*Gayipov Saidbek Xayrulla oʻgʻli,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Tarix yoʻnalishi, 20/3 guruh talabasi*

***Annotatsiya.** Maqolada Zahiriddin Muhammad Bobur dahosining oʻrta asr Sharq madaniyatiga taʼsiri, sarkardalik va davlatni boshqarishdagi adolati, keng dunyoqarashi va aql-u zakovati bilan Hindistonda Boburiylar sulolasiga asos solib, bu mamlakat tarixida davlat arbobi sifatida nom qozonganligi haqida maʼlumotlar berilgan.*

***Kalit soʻzlar.** Movaronnahr, qoʻshin, rojalar, Panipat jangi, Loʻdiylar, adabiyot, davlat, sulola, islohot, buddizm, musulmon.*

Zahiriddin Muhammad Bobur 1483-yilning 14-fevralida Andijonda, Fargʻona ulusining hokimi Umar Shayx Mirzo oilasida dunyoga keldi. Bu davrda Markaziy Osiyo va Xurosonda turli hokimlar, aka-ukalar, togʻa-jiyanlar, amakivachchalar oʻrtasida hokimiyat ulugʻ bobolari Amir Temur tuzgan yirik davlatga egalik kilish uchun kurash nihoyat keskinlashgan edi. Bobur 1494-yili otadan yetim qoldi. 12 yoshida otasi oʻrniga Fargʻona ulusining hokimi etib koʻtarilgan Bobur qalamni qilichga almashtirib, Andijon taxti uchun ukasi Jahongir Mirzo, amakisi Sulton Ahmad Mirzo, togʻasi Sulton Mahmudxon va boshqa raqiblarga qarshi kurashishga majbur boʻldi. Bobur ukasi Jahongir Mirzo bilan murosaga kelish uchun unga yon berishga Fargʻona ulusini ikkiga taqsimlab, yarmini ukasiga topshirishga qaror qildi va oʻzi Samarqand uchun olib borilayotgan kurashga kirishib ketdi. Bir necha yil davom etgan bu kurash qirgʻinbarotdan boshqa biror natija bermadi: unda katta harbiy kuch bilan aralashgan Shayboniyxonning qoʻli baland keldi va Bobur Samarqandni tashlab ketishga majbur boʻldi. 1504-yili Shayboniyxon Andijonni ham qoʻlga kiritgandan soʻng Bobur janubga qarab yoʻl oldi va Kobul ulusida oʻz hokimiyatini oʻrnatdi.

XVI asr boshlarida Hindiston siyosiy parokandalik holatida edi. Oʻzaro feodal urushlar savdo-sotiqning va dehqonchilikning rivojlanishiga yamon tasir qildi natijada aholi davlatdagu urushlarni bostiradigan katta kuch paydo boʻlishiga umid qilib kelardi. XVI asr 20-yillaridadan Dehlida hokimiyatni egallab turgan sulton Ibrohimning harakatlari ajralib chiqqan vasallarni oʻz hukmi ostida birlashtirish uchun yetarli boʻlmadi. Natijada sulton Ibrohimning siyosatidan norozi boʻlgan saroy aʼyonlari orasida oʻsha paytda Kobulda hukmdor boʻlib turgan Zahiriddin Muhammad Boburni

taxtga taklif qilish gʻoyasi paydo boʻldi. Talantli sarkarda, tajribali davlat arbobi va nodir isteʼdodli shoir Bobur bu qulay sharoitdan ustalik bilan foydalanadi.

1526-yili Boburning janglarda toblangan 20 ming qoʻshini Afgʻonistonning togʻli yoʻllari orqali Hindistonni ishgʻol qildi. Hind rojalari birlasha olmadilar va Boburga qarshilik qilishga oʻzlik qildilar. Uning qoʻshini katta ustunlikka ega edi. Shu ustunlik, ajoyib sarkardalik mahorati va jangdagi uddaburonlik tufayli Bobur qisqa vaqt ichida Shimoliy Hindistonning katta qismini oʻziga boʻysundirdi. Shu yilning 21-aprelida Panipat yonidagi jangda sulton Ibrohim Loʻdiy qoʻshinlarini tor mor qildi va Dehlini egalladi. Boburni taxtga taklif qilgan saroy aʼyonlari undan faqat sulton Ibrohimga qarshi foydalanmoqchi edilar, xolos. Bobur Dehli taxtida uzoq vaqt oʻtirmaydi, olingan oʻljalari koʻrsatgan yordami uchun yetarli, taxtni oʻzlariga qoldirib, qaytib ketadi, deb hisoblashgandi. Ammo Bobur Dehli taxtida uzoq vaqt qolishini tushungan Hind zodagonlari unga qarshi Rano Sango atrofida birlashdilar. 1527-yil 13-martda boʻlgan jangda Rano Sango qoʻshinlarini ham magʻlubiyatga uchratadi.

Bobur yana bir qancha hind yerlari bosib oldi va oʻzini bu yerlarning hukmroni deb eʼlon qildi. U asos solgan davlatni gʻarb tarixchilari “Buyuk Moʻgullar imperiyasi” deb atashadi. U gʻarbda Kobuldan Sharqda Bengaliya chegaralarigacha boʻlgan hududni qamrab oldi.

Bobur qobilyatli va uzoqni qoʻruvchi siyosatchi, lashkarboshi va davlat arbobi, shoir va tarixchi olim edi. U hammadan koʻproq hind xalqi zarar koʻrayotgan feodal urushlarni tugatdi, savdo-sotiq, qurilish, fan va adabiyotga homiylik qildi. Bu buyuk bobomiz Turkiston, Hindiston va Afgʻoniston xalqlari tarixiga, ularning sanʼati, urf-odatlariga va diniga qiziqish va hurmatini namoyon qildi. Hindistonda buddaviy va musulmonlarga bir xil munosabatda boʻldi. Shu xislatlar tufayli u oʻzi zabt etgan hududda qudratli davlat barpo etdi va madaniyat taraqqiyotiga katta hissa qoʻshdi.

Bobur Hindistonda siyosiy muhitni barqarorlashtirish, Hindiston yerlarini birlashtirish, shaharlarni obodonlashtirish, savdo-sotiq masalalarini toʻgʻri yoʻlga qoʻyish, bogʻ-rogʻlar yaratish ishlariga homiylik qildi. Hindistonni obodonlashtirish, unda hozirgacha mashhur boʻlgan meʼmoriy yodgorliklar, bogʻlar, kutubxonalar, karvonsaroylar qurdirish ishlariga bosh boʻldi.

Bobur Hindiston taxtida uzoq oʻtirmadi u 1530-yil dekabr oyida Agra shahrida vafot etdi va keyinroq uning vasiyatiga koʻra farzandlari uning xokini Kobulga olib kelib dafn etdilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI.

1. Maʼnaviyat yulduzlari”. Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, Toshkent, 1999.
2. Shuhrat Ergashev, Jahon tarixi.

3. Uilyams Rashbruk . “XVI asr bunyodkori”
4. Mirzo Rashidiy. “Tarixi Rashidiy”
5. Abdulloh Nasrulloh. “Zubdat ul-asar”
6. Gulbadanbegim. “Humoyunnoma”

<i>Abdurrahman Güzel, Ali Fuat Bilkan</i> BABÜRLÜ Kuzey HİNDİSTANINDA ALİ ŞİR NEVÂYÎ TESİRİ	58-64
<i>Амирова Сарвиноз Акмал кизи</i> ЖИЗНЬ И ТВОРЧЕСТВА БАБУРА	65-69
<i>Bozorova Dilnur Ravub qizi</i> JAHON ADABIYOTI, ILM-FANI VA DAVLATCHILIGI TARIXIDA ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR SIYMOSI	70-72
<i>Gayipov Saidbek Xayrulla o'g'li</i> ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING HINDISTON TARIXIDA TUTGAN O'RNI	73-75
<i>Gayubova Komila Anvarovna, Yulanova Nargiza Davlatovna</i> ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR IJODINING XORIJDA O'RGANILISHI	76-80
<i>Izbasarova Guljayna Baxtibay qizi</i> JAHON ADABIYOTI, ILM-FANI VA DAVLATCHILIGI TARIXIDA ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR SIYMOSI	81-83
<i>Sh.B.Jumayeva</i> ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR BUNYOD ETGAN ZIYORATGOH TARIXI	84-86
<i>Mo 'ydinov Qodirjon Abdurasulovich</i> ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING HARBIY VATANPARVARLIK NUTQI	87-89
<i>Sharipov Sardorbek Baxrom o'g'li, Samandarov Abbas Qodir o'g'li</i> ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR VA BOBURIYLARNING MEROSI	90-93
<i>Sulaymanova Shoxsanam Absamatovna</i> ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR – BUYUK SHOH VA SHOIR	94-96
<i>Toshtemirova Mahliyo Farhodovna</i> BOBURIYLAR SULOLASINING DAVLAT BOSHQARUV SIYOSATI	97-99
<i>Khaydarova A., Shukurova F.Kh.</i> BABUR'S HERITAGE AND HIS ROLE IN THE FORMATION OF NATIONAL CULTURE	100-102
<i>Zuhriiddin Turkmanov</i> JAHON ILM-FANI VA DAVLATCHILIGI TARIXIDA BOBUR SALTANATI SIYMOSI	103-105
<i>Miralieva Diانا Нұрмуханқызы, Жандос Абдазимович Байзаков</i> КӨРНЕКТІ МЕМЛЕКЕТ ҚАЙРАКЕРІ, ҒАЖАЙЫП ЖЫРЛАР ЖАЗЫП ҚАЛДЫРҒАН, ЛИРИК АҚЫН-ЗАХРИДДИН МУХАММЕД БАБЫР	106-108
<i>Усербай Байқабылов, Бақбергена Роза Қожабаевна</i> ҒҮЛАМА-ҒАЛЫМ, АТАҚТЫ ТАРИХШЫ ЗАХИРИДДИН МУХАММЕД БАБЫР	109-114